

УДК 7.041.5 : 378 : 629.735 (477)

ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА СЕРГІЯ КУДАШЕВА – СИНА ПІОНЕРА ВІТЧИЗНЯНОГО ЛІТАКОБУДУВАННЯ КНЯЗЯ О.С. КУДАШЕВА

Віктор Вергунов

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН
Україна, 03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10
e-mail: nnsqb@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5476-4845>

У серії видань з нагоди 145-річчя від дня народження та 100-річчя від дня смерті князя Олександра Сергійовича Кудашева (1872-1917) – екстраординарного професора Київського політехнічного інституту імператора Олександра II, вченого-аграрія та першого авіаконструктора, літак якого піднявся у небо України, уродженця містечка Мала Виска Маловисківської волості Єлисаветградського повіту Херсонської губернії (нині — центр Маловисківського району Кіровоградської області) та справжнього українця за своїми здобутками в ім'я майбутнього нації – автор кілька разів мимохідь згадував про його єдиного сина Сергія [6; 4].

Така неувважливість до особистості князя С.О. Кудашева пов'язана, насамперед, з відсутністю більш-менш змістовних даних про нього. Окремі відомості про Сергія Кудашева залишила його дружина, відома поетеса та перекладач Марія (Марі, Майя) Павлівна Кювільє (Кудашева, Роллан) (1895-1985). У фаховому середовищі істориків вона відома не лише як друга дружина видатного французького письменника, громадського діяча, лауреата Нобелівської премії Ромена Роллана (1866-1944), а й як найкращий його біограф і популяризатор творчості. Проживши тривале, надзвичайно насичене різноманітними бурхливими подіями богемне життя, Марі Кювільє залишила по собі багату епістолярну спадщину, до якої часто звертаються під час журналістських розслідувань або історичних досліджень. Чого тільки варте її листування з Олександром Блоком! Збереглося також чимало її кореспонденцій з видатними поетами свого часу – Максиміліаном Волошиним, Андрієм Білим, Костянтином Бальмонтом, Іллею Еренбургом, Сергієм Шервинським, В'ячеславом Івановим і багатьма іншими митцями. У цих листах трапляються згадки про її першого чоловіка Сергія Кудашева, на жаль, майже немає відомостей про його батька князя Олександра Сергійовича Кудашева, проте досить багато міститься інформа-

ції про його матір – княгиню Катерину Василівну Кудашеву (Стенбок-Фермор) (1867-1944), з якою до самої її смерті Марі Кювільє перебувала у теплих дружніх стосунках.

Певною мірою прогалини у біографії князя С.О. Кудашева допомогла заповнити Справа

Фото 1. Князь О.С. Кудашев
(1872-1917)

№ 16134, що зберігається у Санкт-Петербурзькій державній казенній установі «Центральний державний історичний архів Санкт-Петербурга» у фонді 492 «Петербурзький технологічний інститут» [12]. Крім того, деякі штрихи до його портрета додали статті Г.В. Обатніна [9] та М.П. Аракелової й А.А. Городницької [2], в яких на широкій джерельній основі узагальнено фактично все, що було написано стосовно життя і творчості Марії Кювільє-Кудашевої-Роллан.

Народився князь Сергій Олександрович Кудашев 29 березня 1895 р. в Парижі (Франція) [12, арк. 33]. Як зазначено у його Метричному свідоцтві, 15 червня 1895 р. протоієрей Арсеній Рождественський і псаломщик Ілля Львов у Свято-Троїцькій Олександрівській церкві, яка «перебуває при Російсько-Імператорському посольстві у Парижі», прове-

ли «таїнство хрещення». Хрещеними батьками, або «восприємниками», були «...закінчивший фізико-математичний факультет Новоросійського університету з дипломом 1-го ступеня» Лев Олександрович Тарасевич¹ (1868-1927) й «аккерманська міщанка» Меланія Андріївна Бойко. Крім того, як тоді казали, «заочно» (оскільки не була присутня) хрещеною стала дружина професора Імператорського Новоросійського університету Єлизавета Василівна Прендель² [12, арк. 9].

Як довго після народження сина подружжя Кудашевих перебувало у Парижі та чим там займалося, невідомо. Скоріше за все, вони жили у родичів Олександра Сергійовича до лютого 1896 р. Принаймні, відповідно до наказу Міністерства шляхів сполучення від 02.02.1896 р. № 15, князь О.С. Кудашев, як інженер IX класу та виконавець робіт за II розрядом, мав брати безпосередню участь у спорудженні залізничної колії від Тифліса до Карса на ділянці з мостовим переходом через річку Куру довжиною 40 сажнів.

Фото 2. Князь С.О. Кудашев (1895-1920)
Фото друкується вперше

¹ Учень знаменитого французького вченого Луї Пастера, згодом видатний російський і радянський імунолог, мікробіолог, академік ВУАН (1925), засновник системи держнагляду за якістю вакцин і сироваток, директор Державного наукового інституту охорони здоров'я імені Л. Пастера у Москві, чоловік сестри К.В. Кудашевої – Ганни (1872-1921).

² Є.В. Прендель (1860-1934) була представницею старовинного шведсько-шотландського роду графів Стенбок-Фермор, сестрою княгині К.В. Кудашевої. Вона народилася та виросла у маєтку Сафоно-Троїцьке (тепер – Троїцьке Кіровоградської області), який заснував її батько – граф Василь Іванович Стенбок-Фермор (1823-1881), з 1893 по 1909 рік мешкала на хуторі Чаплинка Лохвицького повіту Полтавської губернії і входила до числа активних членів місцевого товариства сільських господарів.

Після завершення будівництва та повернення дружини з сином з Парижу до Санкт-Петербурга князь О.С. Кудашев подав на ім'я профільного міністра клопотання про посаду у відомстві, однак отримав її тільки наступного року, згідно з наказом Міністерства шляхів сполучення № 62, і лише як «позаштатний... без утримання» з початком дії наказу 1 жовтня 1897 р. Згодом обставини змінилися. Уже 18 червня 1897 р. наказом № 84 Міністерства шляхів сполучення князь О.С. Кудашева призначають «штатним по міністерству інженером IX класу й інженером по новим роботам на Південно-Західних залізницях з 1 червня 1897 р.» [5, арк. 58].

Тому є всі підстави вважати, що до свого нового призначення у Києві князь О.С. Кудашев разом із дружиною та сином перебував у маєтку Митрофанівка Богучарського повіту Воронежської губернії (у 1896 році княгиня К.В. Кудашева викупила у власність 2071 десятину землі у поміщика Черткова, що становило половину села, яке тоді називалося Ольгине). Митрофанівка знаходилася на лінії залізниці Воронеж-Ростов і входила до системи Південно-Західних залізниць ймовірно, ця обставина відіграла не останню роль у тому, що князь О.С. Кудашев погодився працювати саме у Києві, щоб мати можливість якомога частіше відвідувати сім'ю та продовжувати свої аграрні студії на благодатних чорноземах ковильного степу (відомого нині як Кушарський степ). У Митрофанівці під керівництвом матері юний Сергій здобув початкову освіту [12, арк. 3], а потім у 1908 р. вступив, скоріш за все, до однієї з московських гімназій. Проте не виключена можливість, що він навчався у Другій київській чоловічій гімназії, оскільки його батько був тоді вже сановитим чиновником – членом Київської губернської управи у справах земського господарства (у сучасному розумінні – заступником губернатора Київської області) [11].

З іншого боку, можливо, десь у цей час, близько 1908 р., батьки Сергія розлучилися, про що свідчать спогади І.О. Блайс-Едінбург, однієї з нащадків Єлизавети Василівни Прендель, які вийшли друком у 2005 р.

На її переконання розрив стався через «нестерпний і різкий характер» князя О.С. Кудашева. Однак при цьому вона вказує і на його чесноти – «надзвичайно вольовий і розумний», які свого часу привабили «красуню Катю» [13], так що вона пішла від свого першого чоловіка, графа Михайла Толстого, незважаючи на його статки та надмірне кохання, оскільки

ки він був «малоцікавим і нерозвиненим». Після другого розлучення княгиня К.В. Кудашева «зняла велику квартиру» в Москві, де й оселилася з сином Сергієм і подружжям Пренделів. Певною мірою такий розвиток подій підтверджує і сам Сергій Кудашев, вказавши в автобіографії про безперервне навчання у гімназії протягом чотирьох років [12, арк. 3].

Фото 3. Л.О. Тарасевич (1868–1927)

Повну середню освіту з правами, передбаченими ст. 63 т. III Зводу Законів Російської імперії (1896), князь С.О. Кудашев здобув в елітному Московському приватному реальному училищі М.Г. Бажанова, де він навчався у період з січня 1912 р. по 4 червня 1914 р. [12, арк. 6]. При цьому ж самому закладі, який належав до першого розряду, упродовж серпня 1914 р. – травня 1915 р. він навчався ще й у додатковому класі, закінчивши загалом сім класів «при зразковій поведінці», але, як кажуть, із середніми успіхами [12, арк. 7]. З тринадцяти обов'язкових предметів «п'ятірку» мав лише із Закону Божого, малювання та креслення та, з майже рідної йому, французької мови, а решту дисциплін склав переважно на «трійку». Практично нічого не змінилося й у додатковому класі. Сергій Кудашев зміг «підтягти» арифметику й алгебру до «четвірки», але знання російської мови впали до «трійки», таку саму оцінку мав і з природознавства, проте поведінка залишалася зразковою.

Відсутність у князя жаги до знань деякою мірою підтверджує у своєму дослідженні й Г.В. Обатнін. Так, посилаючись на спогади Анастасії Цветаєвої, він пише, що С.О. Кудашев вирізнявся «стриманістю, замкнутістю, але був надзвичайно порядною, благородною людиною», а на переконання Є.О. Кириєнко-

Волошиної, Сергій був хлопцем гарним, але «важкого характеру, мовчазний, нічим не захоплювався, нічим не цікавився і до навчання свого зовсім байдужий, і до книжок також» [9, с. 351]. Втім, відповідно до отриманого від Міністерства народної освіти Свідоцтва № 194 від 29.04.1915 р., князь С.О. Кудашев мав право вступати до вищого навчального закладу «із дотриманням правил, викладених у статутах» [12, арк. 7]. Ймовірно, під впливом батька, який у 1903-1910 рр. активно займався аграрними студіями та власним коштом облаштував у Києві дві приватні агрохімічні лабораторії, Сергій Кудашев у 1915 р. подає «прохання» про вступ на перший курс хімічного відділення Петроградського технологічного інституту Імператора Миколи I [12, арк. 1]. У цей час він разом із матір'ю проживав у Москві в Савеловському провулку, будинок № 11 і, згідно зі Свідоцтвом № 16157, з 23 вересня 1914 р. був приписаний до призовної ділянки № 4 для «відбування військової повинності» [12, арк. 12].

Як довго Сергій Кудашев навчався в інституті, невідомо, проте, скоріш за все, не більш як півроку, оскільки у його особистій справі немає відомостей про складання якихось іспитів.

Проте, за згадками сучасників, коли у листопаді 1915 р. він познайомився з Марі Кювільє, він уже навчався у військовому училищі, і був «вхожий до артистичної богеми Москви» [2, с. 165].

Маючи величезну кількість сановитих родичів і походячи зі старовинного княжого роду Кудашевих, представники якого відігравали помітну роль у дореволюційній Росії, Сергій досить швидко став «своїм» на тодішніх «тусовках» і був частим гостем на театральних виставах, музейних виставках, концертах тощо. Восени 1915 р. на концерті М.А. Оленіної-д'Альгейм юний князь уперше побачив Марі Кювільє. Їх сучасниця О. Бессарабова у своїх щоденниках писала про неї як про «авантюристку від природи... розумну, цупку, яка робить у житті все, що заманеться... може полонити, зачарувати, страшно зацікавити, привернути до себе кожного, хто трапиться на шляху, особливо, якщо їй це знадобиться – може поцілувати його або плюнути в обличчя» [8]. Проте слід зазначити, що сучасні дослідники досить високо оцінюють її роль і місце в історії вітчизняної культури на початку ХХ ст., у період так званого Срібного віку, стверджуючи, що вона «один із тих людських типів, без яких історія вітчизняної літератури втрачає свою повноту» [2, с. 161].

Маючи непересічний поетичний таланти вільно володіючи чотирма мовами, вона органічно вписалася в один із осередків московської богеми – дружне коло творчої молоді, які постійно збиралися у будинку, де жила Марина Цветаєва, з легкої руки Олексія Толстого прозваному «обормотником».

Саме там, за однією з версій, 10 листопада 1915 р. Михайло Бердяєв, родич Сергія Кудашева, і представив його Марі Кювільє. За іншою версією, перше знайомство Сергія з Майєю (так її називали у колі друзів) відбулося у мебльованих кімнатах її матері – французьки Адель Ф. Кювільє (1860-1935), де той нетривалий час мешкав.

Це було, як кажуть, кохання з першого погляду. Марі Кювільє залишила запис про той, знаковий для обох день, коли вони знайшли один одного і навіть не помітили, як у безперервних розмовах просиділи аж «до 6-ти годин ранку»: «Я його кохаю, мабуть. – І я щаслива. – І він буде мене кохати, або вже кохає. Жакливо добре. – Так тихо, тихо...» [9, с. 350].

Слід також сказати, що родині Кудашевих була притаманна любов і повага до Франції та всього французького. Так, прадід Сергія, Сергій Данилович Кудашев (1795-1862) (віце-губернатор Київської губернії з 1 лютого 1838 р. по 6 липня 1844 р., похований у Києво-Печерській лаврі) був одружений на графині Матильді Октавіївні (Матильді-Жозефіні-Катерині) де Шуазельє-Гуфьє (1806-1867). Саме від неї беруть початок численні французькі родичі Кудашевих, з якими вони підтримували зв'язок і в яких гостювали під час подорожей до Франції.

До речі, після розлучення з дружиною князь О.С. Кудашев різко змінив свої творчі захоплення, зацікавившись літакобудуванням і повітроплаванням. Під час свого чергового візиту до Франції восени 1909 р. він відвідав Реймський авіаційний тиждень – змагання літаків різних конструкцій, в яких брали участь представники кількох країн світу. Після знайомства з відомим авіатором Михайлом Єфімовим у квітні 1910 р. у Ніцці князь О.С. Кудашев разом з ним виконав спільний політ. Він поступово набував практичних навичок керування літаками французького виробництва, а під час тривалих дискусій з М.Н. Єфімовим отримував «вичерпну інформацію про переваги та недоліки різних машин, про їх конструкцію» [7, с. 76].

Ці знання стали йому у пригоді, коли протягом березня-квітня 1910 р. у дощатому сараї-майстерні, збудованому за дозволом Ради

Київського політехнічного інституту Імператора Олександра II (нині – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського») від 10 березня 1910 р. на території Інституту [5, арк. 44] виготовив літак «Кудашев-1» власної оригінальної конструкції з вітчизняних матеріалів, але оснащений французьким

Фото 4. М.П. Кудашева-Кювільє-Роллан (1895-1985)

двигуном «Анзані». Вранці 23 травня (5 червня) 1910 р. на Сирецькому скаковому полі (один з іподромів Києва, на місці якого нині розташована Київська кіностудія імені О.П. Довженка) підняв його у небо [1]. Знімок (див. фото 5), на якому зафіксовано цю подію, князь О.С. Кудашев згодом подарував М.Н. Єфімову, першому вітчизняному пілоту-авіатору, який 28 (8) березня того ж самого року в Одесі здійснив політ на аероплані французького виробництва «Фарман» із символічним підписом «Першому – від першого» [10]. Однак це вже інша історія, що стосується вітчизняної авіації та літакобудування, а також «французьких мотивів» у житті й творчості князя О.С. Кудашева та його родини.

Але як би там не було і навіть незважаючи на запис Марі Кювільє у своєму щоденнику, що князь Сергій Кудашев був «страшенно ревнивий і всіх моїх «друзів ненавидів» [9, с. 400], 1 червня 1916 р. вони побралися. Боярином на весіллі був товариш сестер Марини й Анастасії Цветаєвих – Володимир Нілендер.

Невідомо, чи питав Сергій благословення на цей шлюб у батька, чи ні, але здається, що його мати могла підтримала рішення сина через власне сприйняття світу. Про неї, до речі, з повагою пише у своїх спогадах І.О. Блайс-Едінбург, зауважуючи при цьому, що досить часто вона «зовсім його не розуміла», оскільки

«просувалася шляхом свого духовного удосконалення, не розуміючи соціальних основ життя».

Тим не менш, молоде подружжя оселилося у московській квартирі матері Сергія. Оскільки йшла війна, з осені 1916 р. його все частіше викликають на військові збори, а за півроку, 19 березня 1917 р., після складання присяги Тимчасовому уряду О. Керенського, відправили на фронт. 1 березня 1917 р. у Кудашевих народився їх єдиний син – також названий Сергієм (1917-1941). Напередодні жовтневої революції 1917 р. княгиня К.В. Кудашева почала наполягати на переїзді невістки з онуком до свого родового маєтку в с. Митрофанівка Воронезької губернії.

Селяни з великою повагою ставилися до княгині К.В. Кудашевої, насамперед, через її лібералізм і добротність, особливо цінуючи її турботу про долю дітей-сиріт. Тому сім'я більш-менш спокійно пережила перші роки лихоліття. Княгиня продовжувала опікуватися сиротами, яких виховували при маєтку, навчаючи читати, писати, а дівчат – ще й шити. Вона також фінансувала будівництво місцевої залізниці та вокзалу, виділяла кошти на утримання земської школи.

Окремо слід сказати про її фінансові внески, починаючи з 1914 р., в облаштування та діяльність Богучарської дослідної ділянки з випробування культур і сортів, перспективних для півдня та південного заходу Воронезької губернії, розташованій на площі 8 десятин, (нині – це Митрофанівське дослідне поле ФДБУ «Науково-дослідний інститут сільського господарства Центрально-Чорноземної смуги імені В.В. Докучаєва; сьогодні його контора розміщується у будівлі маєтку княгині К.В. Кудашевої) [3]. Відомо також, що у 1898 р. вона відгукнулася на прохання видатного письменника та мислителя графа Л.М. Толстого і надіслала 500 рублів для голодуючих Тульської губернії.

Можливо, свого часу, після одруження з князем С.О. Кудашевим, Марія Кювільє і мріяла перетворитися з незаконнонародженої дитини відомого у російській історії героя бурської, сербської та російсько-турецької війн, дослідника Абіссинії, Персії й Афганістану, підполковника Євгена Яковича Максимова (1849-1904), який загинув під час російсько-японської війни, і стати титулованою світською особою, оселитися з чоловіком у Митрофанівці та займатися сільським господарством. Проте у буремні революційні роки про це і не йшлося.

Князь С.О. Кудашев після нетривалого пе-

ребування у Катеринодарі через хворобу та безлад в армії, пов'язаний з більшовицькими виступами солдат, у грудні 1917 р. приїжджає до своєї родини у Митрофанівку. Відносний спокій протримався до серпня 1918 р., після чого Кудашеви змушені були спішно тікати до Києва, оскільки їх маєток усе ж пограбували та розгромили революційно налаштовані селяни разом із червоноармійцями.

Згодом княгиня К.В. Кудашева разом з онуком Сергієм переїжджає на хутір Багунія у п'яти верстах від Житомира, який у 1911 р. придбала її рідна сестра Ганна Василівна Тарасевич. Є відомості, що у цей період князь С.О. Кудашев розглядав можливість вступити до Близькосхідного інституту в Києві, оскільки мав схильність до вивчення мов і хотів стати дипломатом. Однак ситуація у країні цьому аж ніяк не сприяла. Протягом серпня-грудня 1918 р. він робить марні спроби вступити до лав війська Української Держави гетьмана П. Скоропадського. Оббиває пороги, щоб потрапити на службу до Російського Товариства Червоного Хреста з евакуації військовополонених. Натомість він потрапив до Добровольчої армії генерала А.І. Денікіна, воював на Кавказі, де, за однією з версій, помер від тифу у 1918 р. Є й інша версія його загибелі. Так, фео-досійська газета «Кримська думка» 7 червня 1920 р. повідомила, що «капітан князь Кудашев, який перебував у кубанській артилерії» загинув у бою 29 травня 1920 р. [2, с. 166]. Не виключена й третя версія, за якою він був розстріляний чекістами.

Тому для остаточного з'ясування його долі потрібно ще провести додаткові дослідження, розширити архівні пошуки, провести їх не лише у Санкт-Петербурзі, Москві та Києві.

Що стосується подальшої долі дружини князя С.О. Кудашева – Марії Павлівни, то вона нетривалий час жила у кримському домі Максиміліана Волошина у Коктебелі, а влітку 1921 року переїхала до Москви, де з 1924 р. працювала особистим секретарем президента Державної академії художніх наук професора Петра Семеновича Когана, займалася перекладами. У 1923 р. між нею та відомим французьким письменником Роменом Ролланом розпочалося листування. Через шість років, коли у Радянському Союзі прийняли рішення про видання творів Р. Роллана, їй випала нагода зустрітися з ним, впродовж кількох місяців вона у нього гостювала. У них склалися добрі творчі стосунки, і Марі Кювільє-Кудашева із задоволенням прийняла запрошення Романа Роллана стати його особистим секретарем, а

28 квітня 1934 р. вони одружилися.

Єдиний син Кудашевих – Сергій, як і його дід, захоплювався точними науками, навчався на механіко-математичному факультеті Московського державного університету імені М.В. Ломоносова, у 1940 р. вступив до аспірантури. З початком Радянсько-німецької війни він, закінчивши артилерійські курси, потрапив на фронт. Загинув у боях під Москвою у листопаді 1941 р. З його смертю на генеалогічному дереві роду Кудашевих перервалася гілка, до якої належав князь Олександр Сергійович Кудашев.

У 1935 р. Марія Павлівна Кювільє-Кудашева-Роллан разом із новим чоловіком відвідала Київ. Вони намагалися зробити все можливе, зокрема, направили особисте звернення до Й. Сталіна, щоб Софію Київську не спіткала доля Михайлівського золотоверхого собору, який зрештою було підірвано за наказом радянської влади.

Отже, є всі підстави вважати єдиного сина князя О.С. Кудашева – Сергія Олександровича достойним продовжувачем сімейних цінностей роду Кудашевих, основаних на любові до Батьківщини, патріотизмі, благородстві, високим моральним якостях.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. А. Полёт первого русского аэроплана // Киевлянин. 1910. № 142 (24 мая). С. 3.
2. Аракелова М.П., Горюничкая А.А. «Очарованная душа»: М.П. Кудашева-Роллан // Российская интеллигенция на родине и в зарубежье. Новые документы и материалы. Сборник научных статей / Российский институт культурологии. Москва, 2001. С. 161-176
3. Вергунов В.А. Агрономічні студії піонера вітчизняного літакобудування князя Олександра Кудашева // Світогляд. 2017. № 6 (68). С. 12-19.
4. Вергунов В.А. Князь О.С. Кудашев (1872-1917) – педагог, учений-аграрій та піонер літакобудування в Україні. наук. доп. НААН, ННСГБ. Київ, 2017. 24 с.
5. Державний архів м. Києва. Ф.18. Оп.2. Спр.144. 63 арк.
6. Екстраординарний професор Кудашев Олександр Сергійович (1872-1917). Бібліограф. покажч. наук. пр. за 1900-1908 рр. НААН, ННСГБ уклад. і наук. ред. В.А. Вергунов. Київ, 2017. 210 с. Сер. «Відомі вчені-природознавці та освітяни». Кн. 9.
7. Кислов В.В. Кроки у небо. Становлення київської науково-конструкторської авіаційної школи // Вісник АН УРСР. 1991. № 3. С. 71-78.
8. Марина Цветаева – Борис Бессарабов // Дневники (1915-1925) Ольги Бессарабовой. Москва, 2010. С. 428-429.
9. Обатнин Г.В. Кювильє, Иванов и Беттина фон Арним // Россия и Запад. Сборник статей в честь 70-летия К.М. Азадовского. Москва: Нов. лит. обозрение, 2011. С. 345-402.
10. «Першому – від першого» // Вісник АН УРУР. 1990. № 6. С. 77.
11. Распоряжение губернского начальства // Киев. Губернские ведомости. 1908. № 117. 25 октября. С. 1.
12. Санкт-Петербурзька державна казенна установа «Центральний державний історичний архів Санкт-Петербурга». Ф.492. Оп.2. Спр.16134. 12 арк.
13. Туманов А. «Она и музыка, и слово...»: жизнь и творчество М.А. Олениной-д'Альгейм. Москва, 1995. С. 88.

Вергунов Віктор Штрихи до портрета Сергія Кудашева – сина піонера вітчизняного літакобудування князя О.С. Кудашева

У статті реконструйовано перебіг подій життя князя Сергія Олександровича Кудашева (1895-1917) – єдиного сина князя Олександра Сергійовича Кудашева (1872-1917), відомого вченого-аграрія та першого авіаконструктора, літак якого піднявся у небо України, що дало відлік розвитку вітчизняній авіаційній промисловості. Досліджено окремі факти дитячих років життя князя С.О. Кудашева, розглянуто його уподобання, проаналізовано вплив оточуючого середовища на становлення світогляду та формування особистих рис характеру. Простежено основні моменти подружнього життя з однією із яскравих представниць «Срібного віку», згодом визнаною поетесою та перекладачем Марією (Марі, Майєю) Павлівною Кювільє (Кудашевою, Роллан) (1895-1985).

Ключові слова: Сергій Олександрович Кудашев, Олександр Сергійович Кудашев, Марія Павлівна Кювільє-Роллан, історія вітчизняної літератури, аграрна галузь, військова справа

Вергунов Виктор Штрихи к портрету Сергея Кудашева – сына пионера отечественного самолетостроения князя А.С. Кудашева

В статье реконструирован ход событий жизни князя Сергея Александровича Кудашева (1895-1917) – единственного сына князя Александра Сергеевича Кудашева (1872-1917), известного ученого-агрария и первого авиаконструктора, самолет которого поднялся в небо Украины, что дало отсчет началу развития отечественной авиационной промышленности. Исследованы отдельные факты детских лет жизни князя С.А. Кудашева, рассмотрены его предпочтения, проанализировано влияние окружающей среды на становление мировоззрения и формирования личных черт характера. Прослежены основные моменты семейной жизни с одной из ярких представительниц «Серебряного века», впоследствии признанной поэтессой и переводчицей Марией (Мария, Майей) Павловной Кювилье (Кудашев, Роллан) (1895-1985).

Ключевые слова: Сергей Александрович Кудашев, Александр Сергеевич Кудашев, Мария Павловна Кювилье-Роллан, история отечественной литературы, аграрная отрасль, военное дело

Vergunov Victor The strokes to the portrait of Sergiy Kudashev – son of the pioneer of native aircraft construction Prince O.S. Kudashev

The author has reconstructed the course of events of the life of Prince Sergiy Oleksandrovych Kudashev (1895-1917) – the only son of Prince Oleksander Sergiyovich Kudashev (1872-1917), a famous scientist-agrarian and the first aircraft designer whose plane rose to the sky of Ukraine, which gave countdown of the development of the domestic aviation industry. Some facts and preferences of children's life of Prince S.O. Kudashev were investigated, the influence of the environment on the formation of the worldview and personal features of the character was analyzed. The course of some biographical events in the Sergiy life in the context of the development of his father creative activity was presented. It is found that the situation in the country at that

time prevented Sergiy's entry to the Middle East Institute in Kyiv for the purpose of building a diplomat career. The author first established that Prince S.O. Kudashev studied at the chemical department of the Petrograd Technological Institute of Emperor Mykola I and highlighted information about his training at the military school. The main points of acquaintance and marital life with one of the bright representatives of the Silver Age, subsequently recognized the poet and translator Maria (Marie, Maya) Pavlyvna Kyuvile (Kudasheva, Rolland) (1895–1985) were traced. The information about the last years of Prince S.O. Kudashev's life and three versions of his death were given.

Keywords: Sergiy Oleksandrovych Kudashev, Oleksander Sergiyovych Kudashev, Maria Pavlyvna Kyuvile-Rolland, history of domestic literature, agrarian branch, military affairs

Надійшла до редакції 18.04.2018 р.

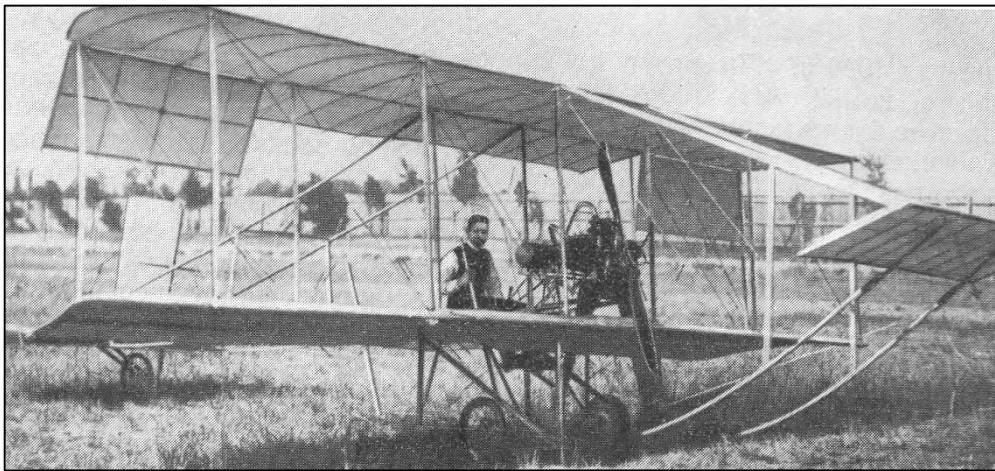

Фото 5. Князь О.С. Кудашев у пілотному кріслі свого першого літака.
Київ. Сирецький іподром. 23 травня 1910 року